

„Стандардизација, локализација, асимилација – рефлекси савремене глобализације”; „Унификација и диференцијација у процесу глокализације (на примеру српског и других словенских језика)”).

Имајући у виду не само наведено већ и изразиту комплексност, актуелност, те (национални) значај проблематике, која се овде веома студиозно и са неприкосновеном научном и методолошком утемељеношћу обрађује, монографија *Идентитет и интелектуални српској језика на Косову и Метохији* ауторке Митре Рељић представља изузетно вредан, и те како неопходан и надасве објективан извор писане речи о нимало завидној судбини српског етнојезичког идентитета на простору Косова и Метохије у новијој историји.

Др Бранислава М. ДИЛПАРИЋ
Универзитет у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за енглески језик и књижевност
branislava.dilparic@pr.ac.rs

РУСКА АВАНГАРДА КАО ВЕСНИК ВЕЧНОСТИ

Корнелија Ичин, *Бука руске авангарде*, Матица српска, Нови Сад 2022

Ове године, у издању Матице српске, објављена је књига Корнелије Ичин, редовног професора Филолошког факултета у Београду, дугогодишњег проучаваоца руског културног кода. *Бука руске авангарде*, наизглед скуп студија о најразличитијим темама, претвара се приликом читања у динамичан одраз руског експеримента XX века, у филозофско штиво енциклопедијског карактера. Двадесет пет погледа аутора на руску културу, смештених у двадесет пет текстова, нипошто не ограничавају читаоца већ, напротив, у духу предмета истраживања, превазилазе ма какву границу и откривају широке хоризонте који се стичу у вечности.

Окосницу књиге чини најобимније поглавље, под називом „Од неопримитивизма до конструктивизма”. Већ сам наслов сведочи о неопходности уплитања различитих аналитичких дискурса с циљем спознаје круцијалног принципа авангардног раздобља руске културе – уметничког синкретизма. Заумна реч, њено звучање, и неопримитивистички, лучистички, супрематистички цртеж сусрећу се у самописној књизи будућњана, схваћеној и створеној као артефакт. Проучавање уникатног уметничког објекта авангарде К. Ичин базира на два издања књиге А. Кручонића *Расјрс*, чија се исцрпна анализа даје кроз призму једног од кључних појмова футуриста – појма фактуре. У тексту „Питање фактуре: ’Распрс’

Алексеја Кручониха” аутор показује да у заумном свету руског футуризма ликовна представа не само да постоји напореда са поетском већ и продире у језик песника и деструктивном потенцијом фактуре изазива рађање речи, која поприма одлике ликовног материјала:

Они реч доживљавају као ликовни материјал – могу да је развлаче и скупљају, деле и спајају с другим деловима речи. Реч се продужава у звучању, расеца у корену, прекомпонује, она постаје тешка оку, уху и језику. [...] Реч је доживљавана као течно стање, што ју је додатно повезивало с бојом у ликовној уметности (109).

Таква реч, и чак слово, које апелира ка чулном доживљају кроз звук и боју, рукопис и цртеж, буку и прасак, претпоставља непосредно понирање у несвесно, његово оспољавање у несвакидашњој, провокативној уметничкој форми зарад даљег продирања у онострано, у трансцендентни простор космоса.

Коначни пут ка ослобађању од времена и простора, ка преласку у беспредметни космос, води кроз „звуконе масе” заумног језика А. Кручониха, којима одговарају „супрематистичке равни” К. Маљевича. Васељенски језик – заум и васељенско сликарство – супрематизам настају у „борби против разума, његовом детронизовању и фрактури” (138). То је срж текста „Нулти степен разума: Алексеј Кручоних и Казимир Маљевич”, у коме К. Ичин наставља разматрање поетско-сликарског авангардног експеримента, дајући шири филозофски и научни контекст подухвата да се предмет и значење сведу на нулу – питагорејско учење о хармонији сфера и индијска мантра, Бергсонова теорија интуитивизма, Фројдова психоанализа, апстрактна геометрија Лобачевског.

Међутим, супрематизам није једина форма ликовне уметности која се развила под утицајем футуристичког праска. Идеја слободне уметности, чији ће онеобичени поглед на свет уједно значити онеобичавање и самог света, његово васкрсавање, у основи је неопрIMITИВИЗМА уопште, а нарочито лучизма, који се развија као посебан правац у стваралаштву, пре свега, Михаила Ларионова. Текст „Уметност продире у живот са скандалом: неопрIMITИВИЗМ Михаила Ларионова” прати развој уметничког трагања за новим изразом, његово преосмишљавање категорије лепог кроз окретање ка децјем цртежу. Представљен како на платнима тако и на цртежима за самописне футуристичке књиге, лучизам и уопште неопрIMITИВИЗМ М. Ларионова користи провокацију и, као што с правом закључује аутор, „враћа оку радост првобитног опажања света” (162).

Руски авангардисти су пут ка будућности откривали у далекој прошлости. Архаичне уметничке представе Сибира, Африке и Јужне Америке биле су неисцрпан извор инспирације за изналажење непоновљивих форми. Повратак ирационалној уметности, размисљања о „принципу случајности и слободног стваралаштва” (90), експериментисање с пред-

ставом и материјалом били су подстакнути чланцима и фотографијама Владимира Маркова и афричким доживљајима Николаја Гумиљова, преточеним у поезију. Ближи увид у Марковљеве идеје о новој уметности К. Ичин даје у почетном раду овог одељка „Извори руске авангарде: Африка”. Међутим, главни постулати Марковљевих студија одјекују и у другим текстовима, што сведочи о томе да је овај уметник једна од кључних фигура руске авангарде – учитељ и А. Кручониha, и О. Розанове, и М. Ларионова, и Н. Гончарове.

Напоредо са преображајем уметничког дела кроз увођење елементарна дечјег цртежа, примитивног афричког, азијског и јужноамеричког стваралаштва, авангардисти теже васкрсавању сопствених традиционалних форми, проналазећи посебно надахнуће у лубоку, народном театру, руској икони, народним костимима. Вешто уплитање ових прилично разноврсних сензација у посебан доживљај, и његово даље оваплоћење у ликовној представи која се поима као отисак света ствараоца, тема су три текста посвећена Наталији Гончаровој: „Декорације Наталије Гончарове за ’Златног петлића’ Николаја Римског-Корсакова”, „’Иње’ Тихона Чурилина у интерпретацији Наталије Гончарове”, „Наталија Гончарова у часопису ’Руски архив’”.

Дела Наталије Гончарове, настала у тесној спрези с делима Пушкина, Чурилина, Римског-Корсакова, Стравинског, Прокофјева, К. Ичин тумачи напоредо са задатим предлошком. Користећи се дискурсом различитих уметности – ликовних, затим, књижевности, балета, опере, аутор разоткрива кључне импулсе који су подстакли уметницу да створи баш такву ликовну представу, истичући њену револуционарну улогу у погледу осамостаљивања декоративне и илустративне форме. Основни принцип самописне књиге будућана, који се огледа у напоредном постојању речи и цртежа, Наталија Гончарова зналачки преноси на друге уметности, чинећи своје декорације и илустрације (или боље рећи слике) равноправним делом поетског, музичког, плесног израза. У сва три текста К. Ичин посебну пажњу посвећује Марини Цветајевој – једном од првих тумача и поштовалаца уметности Н. Гончарове, аутору прве монографије о стваралаштву „Амазонке руске авангарде”, чија драматична и силовита посебност за Цветајеву значи васкрсавање Пушкиновог бунта. Нарочито је то случај у последњем раду, уједно важном и за српску културу, будући да се дотиче теме културног живота руске емиграције у Београду.

К. Ичин даље показује да је уметнички дуализам, односно равноправност поетске и ликовне представе одлика и песничких збирки Ивана Аксјонова, анализираних у контексту конструктивизма и преко ликовне представе Александре Екстер. У тексту „Конструктивистички принципи поезије Ивана Аксјонова” као језгро стваралаштва оба уметника посматра се тема града, чија представа напушта футуристичке оквире

и окреће се ка учењу Н. Фјодорова „о отуђености људи у граду, о непријатељском односу града према човеку, који доводи до његове деперсонализације” (276). Тема града кључна је и за текст посвећен Олги Розановој, а на то упућује и сам наслов: „Слике града: поглед Олге Розанове”. Међутим, ове слике нису само ликовни већ и поетски израз уметнице – она се под утицајем футуристичког експеримента упушта у потрагу за „универзалним језиком уметности, који би укинуо границе међу жанровима” (220).

Истраживање авангардног помака у поезији и уопште у речи К. Ичин наставља текстовима о Јелени Гуро – „’Финска’ Јелене Гуро: покушај интерпретације сижеа” и „О мотиву ’вергла’ у стваралаштву Јелене Гуро”, који носе посебну вредност, будући да ова песникиња врло често остаје у сенци других будућњана. У виртуозној текстолошкој анализи песме „Финска” и мотива вергла у укупном опусу Ј. Гуро и у контексту руске књижевне традиције, аутор истиче несумњиву оригиналност подухвата песникиње који се огледа у стварању сопственог заумног језика на трагу Хлебњиковљевог експеримента. Словесни помак тема је и анализе авангардних стихова Бориса Поплавског. Бирајући за предмет истраживања баш песме посвећене Иљи Здањевичу, К. Ичин расветљава однос између два песника, њихову „узајамну привлачност” (267), и кроз тумачење ране поетике Б. Поплавског, као и писама упућених учитељу и малтене једином саговорнику, спаја овог песника-емигранта с тифлиском футуристичком групом 41°, притом истичући дадаистичке утицаје на његово стварање, источњачку филозофију, психолошка и антрополошка учења.

Иљазд је био адресат писама још једног футуристе, члана групе 41° – Игора Терентјева. Преписка између два будућњана од великог је значаја за руску авангарду, будући да се управо у једном од писама сачувала драма И. Терентјева „Јордано Бруно”. Исцрпно ишчитавање ове несвакидашње трагедије доноси текст „Ломаче и револуција: ’Јордано Бруно’ Игора Терентјева”, у коме се К. Ичин посебно осврће на авангардно позориште овог „режисера-заумника”:

Ослањајући се на „бесмислена оруђа” (из трактата „17 бесмислених оруђа”), Терентјев је унео алогичност, случајност, омашке, заум у своје схватање позоришта као чињенице непоновљивости датог тренутка. Позориште је за њега био отворен, жив, променљив систем, у коме су важне улоге играли ритам, туђа реч, фрагмент (249).

Трагања за новом уметничком формом која подразумева својеврсну редукацију, свођење израза на базичне елементе услед жеље за тоталним сједињењем са животом, са светом преко непосредне спознаје, нашла су одраза и у тада још релативно новој уметности кинематографије. Хронике Дзиге Вертова аутор књиге представља као изум који је довео до

револуционарних померања у овој уметности – до стварања документарног жанра, развоја монтаже, осмишљавања улоге звука као посебног поступка. Идеја „апсолутног филма”, заснованог на голим фактима, које у тренутку успева да опазе око-камера, „кино-око”, по принципу „филмског осећања света”, уклапа се у размишљања руских авангардиста о садашњем тренутку као најмањој временској јединици која јесте пуноћа постојања, о начинима да се тај тренутак фиксира, осети, верно пренесе (попут графичких експеримената будућњана са самописном књигом), како би испровоцирао гледаоца и открио му пут ка истини. Како К. Ичин пише, истина Вертова неодвојива је од револуције и комунизма.

Централни део књиге уоквирују два одељка – „Од утопије до молитве” и „Од космоизма до супрематизма”, у којима аутор промишља о поезији и сликарству понајвише са становишта филозофије, проналазећи корене руске авангарде у учењима хасидизма, алхемије, митологије, Платона, Аристотела, Сократа, Талеса, Хераклита, Розанова, Соловјова, Вајнингера, Флоренског, Берђајева, Енгелса, Маркса, Еволе, Витгенштајна, Фјодорова, Шопенхауера, Хусерла и др.

Тумачећи слике Чекригина и Филонова, пре свега, у кључу „Филозофије опште ствари” Н. Фјодорова, К. Ичин показује како се маштало о новом језику сликарства, и из чега и ради чега је тај нови и непоновљиви језик настајао. Идеје Филонова о аналитичкој уметности и музеју, Чекригина о сједињењу религије и науке, Шагала о увођењу старозаветних параболоа, јеврејских и кабалистичких симбола, хасидских предања спаја снажна жеља да се покоре простор и време, да се човек ослободи у превазилажењу смрти, у „осећају молитвене радости постојања” (382). У последњем одељку аутор се враћа Маљевичевом супрематизму, његовим филозофским и, неочекивано, али тиме нарочито интересантно, економским основама, указујући последњим речима књиге на даљи, космички правац трагања и промишљања како уметности тако и читаоца – „ка вечној белој бесконачности” (407).

Молитва пак представља важан део стваралаштва Д. Хармса, чему аутор књиге посвећује рад у првом одељку. Песникова филозофија књижевности, оличена у а-логизму као основном принципу, предмет је текста „’Логичко-филозофски трактат’ по Данилу Хармсу”. Сам наслов истраживања алудира на дијалог К. Ичин и Д. Хармса са филозофским поставкама Витгенштајна о језику, човеку и свету. Поред Хармса, у фокусу овог одељка су и текстови о А. Веденском – о његовој космогонији, која претпоставља рађање света (или светова?) из хаоса у новој песничкој речи, као и о питању пола, и шире ероса – централном за разумевање дела „Купријанов и Наташа”. Овај одељак, па и сама књига, отпочиње текстом „Утопија Велимира Хлебњикова и Платонова идеја ’идеалне државе’”, који доноси главне филозофске, историографске и надаре песничке идеје Хлебњикова, проистекле из непрекидног разговора оца

авангарде с античким филозофом. Показујући да су дела руских песника и уметника XX века настајала у полемици с бесмртним идејама великих мислилаца, аутор и овим поглављем сведочи излазак авангарде изван оквира времена у вечност, која јесте муза сваке уметности.

„Бука руске авангарде” садржи готово несагледив опсег тема које се тичу руске књижевности, уметности и филозофије, што је чини апсолутно незаобилазним штивом ма ког нивоа сусрета са руском и светском културом уопште. Међутим, ширина истраживања не остварује се на уштрб дубине мисли. У свим текстовима драгоцене научне чињенице преплићу се и допуњују, преносећи знање као тајну у коју се посвећују они изабрани, спремни да прихвате изазов и живе авангарду попут Корнелије Ичин.

Др Василиса ШЉИВАР
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
vasilisa.sljivar@yahoo.com

РЕХАБИЛИТАЦИЈА ПИСАНЕ РЕЧИ

Богдан Чиплић, *Изабрана дела*, Банатски културни центар – Културни центар Војводине „Милош Црњански”, Ново Милошево – Нови Сад 2021

Банатски културни центар у сарадњи са Културним центром Војводине „Милош Црњански”, пред читаоце је донео изабрана дела једног од готово заборављених српских писаца друге половине двадесетог века, Богдана Чиплића, свестраног ствараоца чије дело је скрајнуто непрочитано у довољној мери, оној мери коју би бар изискивала његова некадашња важност. Приређивачи ових *Изабраних дела*, књижевни критичари Виктор Шкорић, Милана Поучки, Бојана Поповић, Гордана Свиленгаћин и Ненад Станојевић, покушали су да одгонетну разлоге за изостанак значајније рецепције Чиплићевих дела крајем друге половине двадесетог века, једним новим читањем прозних, поетских и драмских остварења, као и есејистике коју је писао Богдан Чиплић, али и анализирајући друштвени и политички контекст у којем је стварао. Издање *Изабраних дела* у шест томова састоји се од два романа, књиге изабраних прича, изабраних песама, изабраних драма и књиге позоришних мемоара.

Богдан Чиплић (Нови Бечеј, 2. новембар 1910 – Београд, 23. јун 1989) био је српски књижевник и преводилац. Дипломирао је етнологију на Филозофском факултету у Београду, а потом и радио као асистент на етнологијској катедри Филозофског факултета. Након Другог светског рата био је управник Српског народног позоришта. Такође, био је дописник дневних